

An Analysis of Factors Affecting Farmers Satisfaction: Evidence from Kilis

Çiftçilerin Memnuniyetini Etkileyen Faktörlerin Analiz Edilmesi: Kilis Örneği

Mustafa ÖZER^a, Seyfiddin DAL^b

^a Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, mustafaozer@kilis.edu.tr, 0000-0002-1279-9273

^b Bağımsız Araştırmacı, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, seyfidindal@hotmail.com 0000-0002-0737-5804
<https://doi.org/10.30711/utead.1185849>

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru Tarihi: 7 Ekim 2022
Düzeltilme Tarihi: 24 Kasım 2022
Kabul Tarihi: 24 Kasım 2022

Anahtar Kelimeler:

Organik, Kilis, Zeytin,
Probit, Fiyat, Destek,
Beklenti

ÖZ

Araştırmanın amacı Kilis ilinde organik zeytinyağı üretimi yapan çiftçilerin devlet tarafından verilen desteklemelerle organik ürünün fiyatından memnuniyetini ve sektörün geleceğinden beklentilerini etkileyen faktörleri analiz etmektir. Daha önce bu yönde yapılan bir çalışmaya literatürde rastlanmamaktadır. Araştırmada kullanılan bağımsız değişkenler; yaş, tecrübe, hanedeki kişi sayısı, gelir durumu, eğitim durumu, medeni durum, cinsiyet, gelir kaynağı, birlik üyeliği gibi değişkenlerdir. Araştırmada anketle veri toplama yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama sürecinde Kilis'te organik zeytinyağı üretimi yapan 445 üreticinin tamamına ulaşmak amaçlanmıştır. 445 kişiye ulaşmak için 19 mahalle, 3 ilçe ve 63 köy ziyareti gerçekleştirilmiştir. Çiftçilerin 279'una (%63) ulaşılabilmektedir. Verilerin değerlendirilmesinde, çok değişkenli PROBIT analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem için de STATA 13.2 analiz programından yararlanılmıştır. Analiz sonuçlarını göre; çiftçilerin gelir seviyesindeki artış zeytinyağı satış fiyatından memnuniyeti ve sektörün geleceğinden umutlu olma durumunu pozitif yönde etkilemektedir. Çiftçilerin eğitim seviyesi arttıkça devlet teşviklerinden memnun olma düzeyleri azalmaktadır. Tecrübeleri arttıkça zeytinyağı satış fiyatından memnuniyetleri azalmaktadır.

JEL Sınıflandırması: B21, O12, Q, Q01.

ARTICLE INFO

Article History:

Received October, 7, 2022
Received in revised form November, 24, 2022
Accepted November, 24, 2022

Keywords:

Organic, Kilis, Olive,
Probit, Price, Government Support,
Expectation

ABSTRACT

The aim of the research is to analyze the factors affecting the satisfaction of the farmers producing organic olive oil in Kilis province from the support given by the government, the price of the organic product, and the expectations about the sector's future. To the best of our knowledge, there is no study which investigates these factors together. The independent variables used in the research are age, experience, number of people in the household, income status, education level, marital status, gender, income source, and union membership. The data collection method via a questionnaire was used in the research. During the data collection process, it was aimed to reach all 445 producers producing organic olive oil in Kilis. In order to reach 445 people, 19 neighborhoods, 3 districts, and 63 villages were visited. 279 (63%) of the farmers were interviewed. The multivariate PROBIT analysis method was used in the evaluation of the data. For this method, the STATA 13.2 analysis program was used. According to the analysis results; the increase in the income level of the farmers positively affects their satisfaction with the olive oil sales price and their hope for the future of the sector. As the education level of the farmers' increases, their level of satisfaction with government incentives decreases. As their experience increases, their satisfaction with olive oil sales price decreases.

JEL Classifications: B21, O12, Q, Q01.

1. GİRİŞ

Konvansiyonel tarım, kimyasalların kullanıldığı, ürün bolluğunu amaç edinen, insan ve çevre sağlığını tehdit eden bir üretim şeklidir (Bengisu, 2014: 39-40; Er ve Başalma, 2008: 26-27). Çevre dostu üretim şekli olan organik tarım yönteminde kimyasal gübre ve ilaç kullanılmamaktadır (İlbaş, 2009; Hatunoğlu Durmaz, 2010:3; Karabaş, 2011: 28). Bu da organik gübrelerin kullanıldığı organik tarım yöntemiyle üretilen doğal ürünlere olan talep artmaktadır (Duman, 2018). Organik tarım, toprak, bitki ve hayvan sağlığını iyileştiren ve böylelikle süreklilik arz eden bir üretim

şeklidir (Bayram vd., 2007:204; Derya Kutlu, 2016:58-59; Öztürk, 2012:2-3; Scialabba ve Hattam, 2002).

Organik yöntemlerle üretilen ürünler besin değeri olarak klasik yöntemlerden daha yüksektir (Özsayın ve Karahan, 2013; Worthington, 2001). Bunu rağmen, az sayıda çiftçi organik tarımın klasik tarım yöntemine olan üstünlüklerinden haberdardır (Singh, 2021). Diğer taraftan, çiftçiler sertifikalandırılmış organik tarım uygulamalarına yüksek maliyetlerden dolayı uyum sağlayamamaktadır. Organik girdilerin maliyetleri, geleneksel tarım sisteminde kullanılan diğer girdiler de dâhil olmak üzere endüstriyel olarak

üretile kimyasal gübreler ve pestisitlerden daha yüksektir (Katyal, 2000). Ayrıca, çoğu durumda çiftçiler, sentetik girdilerden uzaklaşırken veya geleneksel tarım yöntemlerini organik tarım ve organik ürünlere dönüştürürken toprak veriminde bir miktar kayıp yaşarlar (Khadda, 2021). Çiftlikte organik üretimi karlı hale getirmek de yıllar alabilir (Peters, 1994; Liebhardt vd., 1989).

Organik ürünlerdeki fiyat yüksekliği avantajı, önemli miktarda organik tarım ürünü kullanıma sunulduğunda ortadan kalkacağı için pek yardımcı olmayacaktır (Narayanan, 2005). Devlet desteklerinin yetersiz oluşu çiftçilerin konvansiyonel tarımdan organik tarıma geçişi üzerinde negatif bir etki yaratmaktadır (Bozyiğit ve Kılınç Doğan, 2015; Erem Kaya ve Atsan, 2013; Karabaş, 2011; Kızılaslan ve Taner, 2011; Sav ve Sayın, 2018; Yener, 2017).

Bu sebeple organik üretim yolunu seçen çiftçilerin fiyat ve maliyet açısından desteklenmeleri önemlidir. Yukarıdaki satırlarda da belirtildiği üzere çiftçilerin devletin desteklerinden memnuniyetsizlikleri ve ürünün fiyatı çiftçilerin organik üretime geçişlerindeki etken faktörlerdendir.

Bu doğrultuda, çiftçilerin verilen desteklerle ve ürünün fiyatıyla alakalı memnuniyetlerini veya memnuniyetsizliklerini etkileyen demografik ve sosyoekonomik değişkenleri inceleyen çalışmalar, politika yapıcıların sorunlara doğru müdahalelerde bulunabilmelerine olanak sağladığı için önem arz etmektedir.

Tüketicilerin devletin kalkınma ile alakalı kamu politikalarından memnuniyetleri etkileyen faktörleri inceleyen çalışmalar literatürde mevcuttur (Barlett, 1986; Coughenour ve Tweeten, 2019; Molnar, 1985; Schroeder vd, 1985). Gelişmekte olan ülkeler bağlamında, çiftçilerin memnuniyet veya memnuniyetsizliğinin belirleyicileri hakkındaki çalışma sayısı azdır (Anang, 2016). Bazı çalışmalar, çiftçilerin memnuniyetle gelir arasında istatistiki olarak anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki bulmuşlardır (Coughenour ve Tweeten, 2019). Coughenour ve Swanson (1992) çiftçilerin genel olarak çiftçilik ve yaşamdan memnuniyetinin belirleyicilerini inceledi.

Net çiftlik gelirinin çiftlik memnuniyetinin pozitif yönde bir belirleyicisi olduğu, eğitimin ise çiftçilikten ve genel olarak yaşamdan memnuniyetsizlikle ilişkili olduğu bulunmuştur. Yaş ile memnuniyet arasındaki ilişki çoklukla çalışılan bir konudur. Araştırmalar, daha yaşlı hayatlarından daha memnun olduklarını ve işlerine daha bağlı olduklarını göstermişti (Loscocco ve Roschelle, 1991). Yaş ile yaşam memnuniyeti arasındaki pozitif yönlü ilişki çiftçiler içinde geçerlidir (Coughenour ve Tweeten, 2019; 13). Eğitim, memnuniyeti etkilediği tespit edilen önemli bir değişkendir. Coughenour ve Swanson (1992) eğitimin bireyin hedeflere ulaşma kapasitesini artırdığını, aynı

zamanda bireyin alternatifler ve aktivitelerinden beklenen ödüller konusundaki farkındalığını da artırdığını gözlemlemiştir. Başka bir deyişle, beklenti ve başarı arasındaki fark kişinin eğitimiyle artma eğilimindedir (Loscocco ve Roschelle, 1991). Bununla birlikte, diğer araştırmacılar yaşam memnuniyeti ile eğitim arasında pozitif bir ilişki bulmuşlardır (Coughenour ve Tweeten, 2019; Molnar, 1985). Coughenour ve Swanson (1992) çiftçilikten duyulan memnuniyetin eğitimle pozitif ilişkili olduğunu varsaymaktadır. Bu çalışmalara göre, eğitim artışı bireyin duygu ve isteklerini kontrol etme durumunu geliştirdiği için eğitimle memnuniyet arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu savunmuşlardır. Guo ve Jiang (2011)

Çin'deki bir çiftçi destekleme sisteminden çiftçilerin duydukları memnuniyeti etkileyen faktörleri analiz etti. Brüt gelirin, ekilebilir arazinin büyüklüğünün ve çiftçiler tarafından satın alınan çeşitlerin, devlet desteklerinden memnuniyetin önemli belirleyicileri olduğunu gösterdiler. Araştırmada cinsiyet, yaş ve eğitimin gibi belirleyicilerin çiftçilerin memnuniyeti üzerindeki etkisinin istatistiki olarak anlamsız olduğu bulunmuştur. Li (2014) ayrıca Çin'deki "Yeni Kırsal Tarım Kooperatifi Tıbbi Sisteminin" memnuniyetinin belirleyicilerini de inceledi. Sıralı bir probit modeli kullanan yazar, memnuniyet belirleyicilerinin gelir, sağlık düzeyi, tıbbi hizmet erişilebilirliği, geri ödeme deneyimi ve hastaneye yatış eğilimini içerdiğini buldu. Yaş, cinsiyet ve tıp merkezine uzaklık değişkenlerinin istatistiki olarak anlamlı bir etkisi bulunamadı Damisa vd. (2010).

Ayrıca bir logit model kullanarak Nijerya'daki çiftçilerin sulama sistemlerinden memnuniyetinin belirleyicilerini de inceledi. Gübrenin zamanında mevcudiyetinin, çiftçilerin çıktısının, arazi büyüklüğünün, zamanında su tahliyesinin ve çiftlik arazilerinin konumunun çiftçilerin sulamadan memnuniyetini etkilediğini buldular (Umar vd. 2015).

Nijerya'nın Kaduna Eyaletindeki çiftçi aileleri arasında bir büyüme geliştirme destek programından memnuniyet düzeyini etkileyen faktörleri çok değişkenli bir logit regresyon modeli kullanarak araştırdı. Çiftçilik deneyimi ve eğitimi daha yüksek olan ailelerde programdan memnuniyet düzeyinin arttığını, ancak yaş ve ile azaldığını gözlemlediler. Coughenour ve Swanson (1992) çiftçiliğin algılanan ödülleri, yani fiyatın, çiftçilik ve genel olarak yaşamdan duyulan memnuniyetin önemli belirleyicileri olduğunu buldu. Çiftçilerin ürün fiyatından memnuniyetlerinin belirleyicileriyle alakalı bir adet çalışma bulabildik. Bu konuyla alakalı çalışmalar yok denecek kadar azdır.

Gana'da kakao üretimi yapan çiftçilerin kakaonun fiyatından memnuniyetinin belirleyicilerini araştıran çalışmanın sonuçlarına şu şekildedir (Anang, 2016). Çiftçinin fiyattan memnuniyet düzeyini istatistiki olarak anlamlı ve pozitif yönde etkileyen en önemli

faktörler, çiftçinin yaşı, tecrübesi, çiftlik büyüklüğü ve çiftçilikten elde edilen gelirdir. Çiftçilerin eğitim düzeyi, fiyatlandırmadan memnuniyet ile negatif ve oldukça anlamlı bir ilişki sergilemiştir; bu, eğitilmiş çiftçilerin eğitimsiz çiftçilere kıyasla kakao fiyatından daha az memnun olduklarını ima etmektedir. Muhtemel bir açıklama, eğitilmiş çiftçilerin aydınlanma ve ekonomideki güncel bilgilerden haberdar olma olasılıklarının daha yüksek olmasıdır. Bu nedenle, ekonomik durumları analiz etme ve işlerinde iyi bir ücret alıp almadıklarını deşifre etme olasılıkları daha yüksektir. Ek olarak, eğitilmiş çiftçiler daha büyük bir işgücü fırsat maliyetine sahiptir ve bu nedenle emekleri için daha iyi bir ödül bekleyecektir. Mevcut çalışma, gözden geçirilen tüm çalışmalar incelediğinde, üreticiler için çok önemli olan devlet teşvikleri, ürün fiyatı ve gelecekle alakalı memnuniyetle alakalı çalışmalar kısıtlıdır. Bu çalışma, bu üç önemli olayın demografik ve sosyoekonomik belirleyicilerini inceleyerek literatüre katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmanın örneğini Kilis'te bulunan ve organik zeytinyağı üretimi yapan çiftçiler oluşturacaklardır. Bunun sebebi, Kilis'in sanayisi, tarımı ve ekonomisi için önemli olan zeytinyağı sektöründe Kilis'te bulunan çiftçilerin devlet teşviklerinden, fiyatlandırmadan ve sektörün geleceğinden memnuniyetinin belirleyicileri etkileyen demografik ve sosyoekonomik faktörleri çok değişkenli probit yöntemle analiz eden bir çalışmaya literatürde rastlanmamaktadır. Bu amaçla Kilis ilinde organik zeytin yağı üretimi yapan çiftçilerden yüz yüze anket yöntemiyle veri toplanıp bu veriler STATA 13.2 istatistik programında analiz edilmiştir. İkinci bölümde; Dünya'da, Türkiye'de ve Kilis'te organik zeytin ve zeytinyağının tarihsel gelişiminden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde; Türkiye'deki tarımsal desteklemelerden bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde ise öncelikle araştırmanın metodolojisi, veri seti ve sonuçları tartışılmıştır. Beşinci bölümdeyse araştırmanın genel sonucundan ve önerilerden bahsedilmiştir.

2. ORGANİK TARIM VE ZEYTİN YAĞI ÜRETİMİNİN DÜNYA, TÜRKİYE VE KİLİS'TEKİ TARİHSEL GELİŞİMİ

Organik tarım ilk olarak Avrupa ve ABD'de başlayıp daha sonra diğer ülkelerde yaygınlaşmıştır. Organik tarıma olan talep artışı sonucu organik tarıma yönelen çiftçi sayısı da artmıştır. Kendi ülkelerindeki iç pazarda talep olmamasına rağmen Avrupa ülkelerindeki yoğun talepten dolayı organik üretime geçen ve ihraç eden gelişmekte olan Türkiye gibi ülkelerde vardır (Fidan, 2017:5; Yücesoy, 2018). Günümüzde Organik tarım Dünya'nın hemen hemen her ülkesinde yapılmaktadır (Demiryürek, 2011: 29).

Organik tarımın Türkiye'deki hikâyesi şu şekilde başlamıştır. Avrupalı tüketicilerin talepleri doğrultusunda 1980'li yıllarda Türkiye'de organik ürünler üretilmeye başlandı (Atlı 2006, Köksal 2009: 54; Kırmacı 2003, Merdan, 2014: 74; İpek ve Yaşar Çil,

2010:142; Nasır ve Kımiloğlu 2006). Organik ürün üretiminde hem miktarın hem de çeşitliliğinin artması ve ürünlerin uluslararası ticarete konu olması nedeniyle ticaretinin yapılabilmesi için kontrol ve sertifikasyon ile ilgili yasal düzenlemeler gerekmektedir (Köksal, 2009: 55).

Türkiye'de ilk olarak 1985-1986 yılları arasında Avrupa Kontrol Mekanizmasının standartlarına uygun sertifikalı ürün üretimi yapılmıştır (www.ifoam.bio, 2020). Üretimi yapılan organik sertifikalı ürünlerin büyük çoğunluğu öncelikli olarak AB ülkeleri, ABD ve Japonya gibi gelişmiş düzeydeki ülkelere ihraç edilmiştir (Hatunoğlu Durmaz, 2010: 61). Organik tarımda gelişme sağlayan Türkiye kuru ve kurutulmuş meyveler ile organik pamuk pazarında lider ülkedir. Daha sonraki zamanlarda, organik üretime verilen desteklerin ve sivil toplum kuruluşlarının gösterdiği gayretler iç pazarda organik ürüne olan ilgi ve talebi arttırmıştır (www.eto.org, 2020).

Dünya üzerinde, en çok organik ürün talep eden AB ülkelerine, ürün ihraç eden ülkeler arasında Türkiye, Avustralya, İsrail, Macaristan, Arjantin ve İsviçre bulunmaktadır (Durak Kılıçaslan, 2015: 20). Yıllara göre organik tarımın üretim alanında, üretim miktarında, ürün çeşitliliğinde ve organik tarım yapan çiftçi sayısında ciddi bir artış meydana gelmiştir (Çelik vd., 2019:3; Merdan, 2014:78). Tablo 1.'de görüldüğü gibi, 2002 yılında Türkiye'de 12.428 çiftçi 12.428 hektarlık alanda 310.125 tonluk organik tarım üretimi gerçekleştirmekteydi. 2018 yılı toplam organik üretim miktarına bakıldığında, 2.371.612 tondur ve ekili alan miktarı da 540.000 hektara çıkmıştır.

Tablo 1. Türkiye'de Organik Tarım Üretim Verileri (2002-2018)

Yıllar	Ürün Sayısı	Çiftçi Sayısı	Yetiştiricilik Yapılan Alan (ha)	Doğal Toplama Alanı (ha)	Toplam Üretim Alanı (ha)	Üretim Miktarı (ton)
2002	150	12.428	57.365	32.462	89.827	310.125
2003	179	14.798	73.368	40.253	113.621	323.981
2004	174	12.751	108.598	100.975	209.573	377.616
2005	205	14.401	93.134	110.677	203.811	421.934
2006	203	14.256	100.275	92.514	192.789	458.095
2007	201	16.276	124.263	50.020	174.283	568.128
2008	247	14.926	109.387	57.496	166.883	530.224
2009	212	35.565	325.831	175.810	501.641	983.715
2010	216	42.097	383.782	126.251	510.033	1.343.737
2011	225	42.460	442.581	172.037	614.618	1.659.543
2012	204	54.635	523.627	179.282	702.909	1.750.127
2013	213	60.797	461.395	307.619	769.014	1.620.387
2014	208	71.472	491.977	350.239	842.216	1.642.235
2015	197	69.967	486.069	29.199	515.268	1.829.291
2016	225	67.878	489.671	34.106	523.778	2.473.600
2017	214	75.067	520.885	22.148	543.033	2.406.606
2018	213	79.563	540.000	86.885	626.885	2.371.612

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Aralık 2019.

Organik yöntemlerle üretimi yapılan diğer bir üründe zeytin ve zeytinyağı üretimidir. Son dönemde sağlık açısından faydalı olması nedeniyle zeytinyağına talep artmaktadır ve bu da dünya genelinde ciddi bir zeytinyağı üretim artışına sebep olmaktadır.

Tablo 2. Dünya Zeytinyağı Üretimi (bin ton)

Ülke/Bölge	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18*	2018/19**
AB Ülkeleri	1434.5	2324.0	1752.0	2183.0	2212.0
İspanya	842.2	1403.3	1290.6	1256.2	1550.0
İtalya	222	474.6	182.6	428.9	270.0
Yunanistan	300.0	320.0	195.0	346.0	240.0
Portekiz	61.0	109.1	69.4	134.8	130.0
Diğer Ülke.	855.5	668.0	649.5	950.0	660.5
Tunus	340.0	140.0	100.0	280.0	120.0
Türkiye	160.0	150.0	178.0	263.0	193.6
Fas	120.0	130.0	110.0	140.0	145.0
Cezayir	69.5	82.0	63.0	82.5	76.5
Arjantin	30.0	24.0	24.0	43.5	20.0
Ürdün	23.0	29.5	20.0	20.5	20.5
Filistin	24.5	21.0	19.5	19.0	17.0
Diğer Ülke.	168.0	184.5	189.5	181.5	181.5
Toplam	2458.0	3176.5	2561.0	3314.5	3049.0

* Tahmin **Öngörü.

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı Esnaf, Sanatkârlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, Nisan 2019.

Tablo 2.'yi incelediğimizde, Dünya zeytinyağı üretiminde Akdeniz'e kıyısı olan AB ülkelerinin başı çektiği görülmektedir. Özellikle İspanya ve İtalya zeytinyağı üretiminde en önde gelen ülkeler olmuşlardır. Diğer ülkeler içerisinde Türkiye Tunus'tan sonra gelerek yapmış olduğu zeytinyağı üretimi bakımından ikinci sırada bulunmaktadır.

Tablo 3. Dünya Zeytinyağı İhracatı (bin ton)

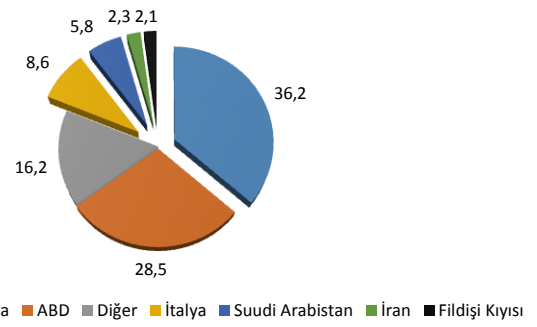
ÜLKELER	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18 *	2018/19**
İspanya	236.8	297.8	291.3	304.0	367.5
İtalya	199.6	208.1	199.5	171.0	184.8
Tunus	304.0	102.5	89.5	200.0	130.0
Türkiye	30.0	15.0	45.0	65.0	55.0
Portekiz	47.6	40.6	39.5	39.7	39.7
Fas	25.0	17.0	9.0	15.0	20.0
Arjantin	12.0	31.0	16.5	36.0	21.4
Yunanistan	16.6	19.3	18.7	9.8	7.7
Filistin	6.5	4.5	4.0	4.0	4.0
Diğer	33.5	31.7	41.1	47.0	48.0
Toplam	929.0	788.5	780.0	910.2	890.5

* Tahmin **Öngörü

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı Esnaf, Sanatkârlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, Nisan 2019.

Zeytinyağı üretiminin en fazla bulunduğu ülkeler Akdeniz ülkeleri olduğu için ihracat yapan ülkelerde genelde Akdeniz ülkeleridir. Tablo 3'ü incelediğimizde, üretimde de olduğu gibi zeytinyağı ihracatında da ilk iki sırada İspanya ve İtalya gibi AB ülkeleri bulunmaktadır. AB ülkelerinden sonra ise Tunus ve Türkiye gelmektedir. Şekil 1'i incelendiğinde, Türkiye ürettiği zeytinyağının büyük bir bölümünü İspanya ve ABD'ye ihraç etmektedir. Bu ülkeleri İtalya ve Suudi Arabistan gibi ülkeler takip etmektedir.

Şekil 1. Türkiye'nin Zeytinyağı İhracatı Yaptığı Önemli Ülkeler (2018, %)

Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Müdürlüğü, Ocak 2019.

Daha önce bahsedilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere, tarıma elverişli topraklara ve iklim şartlarına sahip olan Türkiye; özellikle zeytin ve zeytinyağı üretiminde önemli bir ülke konumundadır. Akdeniz ülkelerinin tamamında olduğu gibi Oleacea familyasının önemli bir üyesi olan Türkiye'de insanlar açısından zeytinyağı çok önemlidir. Özellikle Türkiye'nin mutfak kültürü incelendiğinde zeytinyağı yemeklerin önemli bir yere sahip olduğu görülecektir. Şekil 2'yi incelediğimizde bölgesel olarak en belirgin zeytinyağı üretimi görülen bölgeler; Ege, Marmara, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgeleridir. Aşağıdaki haritadan da görüleceği üzere zeytinyağı üretimin yoğun olarak yapıldığı illerden birisi de bu çalışmanın örneklemini oluşturan Kilis'tir.

Şekil 2. Türkiye'de Zeytinyağı Üretimi Yapılan İller

Kaynak: Olivae Uluslararası Zeytin Konseyi Resmi Dergisi, 2016.

Kilis yüzölçümü olarak 1,444 km² alana sahiptir. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre Gaziantep ve Adıyaman şehirleri ile birlikte TRC1 Bölgesi'nde bulunmaktadır. Kilis, Hatay, Maraş oluğu ve Fırat Irmağı arasındaki Gaziantep Platosu'nun güneybatısında, Türkiye-Suriye sınırında yer almaktadır. Şehrin kırsal yerleşiminde yer alan insanların geçim kaynağı tarıma dayalıdır (ika.org.tr, 2020). Özellikle zeytin ve zeytinyağı üretimi, Kilis ilinin en önemli tarım ürünüdür (kilis.gov.tr, 2020).

Tablo 4. Kilis İlinde Organik Zeytin Üreticilerinin Statülerine Göre 2015-2019 Yılları Arası Üretim Alanı ve Ürün Miktarı

Yıllar	Ürün Statüsü	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (kg)
2015	Geçiş 1	5852,651	1675805,55
	Geçiş 2	8412,249	2636131,68
	Geçiş 3	2963,527	663582,12
	Organik	14577,25	3485917,78
2016	Geçiş 1	2974,756	515115,85
	Geçiş 2	5010,116	688099,913
	Geçiş 3	7984,353	1529609,37
	Organik	17260,49	2786153,16
2017	Geçiş 1	3404,6	999225,76
	Geçiş 2	2855,333	996777,769
	Geçiş 3	4708,615	1312872,98
	Organik	23708,62	10022100,5
2018	Geçiş 1	4139,529	937379,285
	Geçiş 2	3264,572	947679,838
	Geçiş 3	2671,339	804952,292
	Organik	27106,41	59072446,1
2019	Geçiş 1	4440,823	944702,753
	Geçiş 2	3570,817	819597,362
	Geçiş 3	3051,27	898359,686
	Organik	27584,98	10519736,8

Kaynak: Gıda Tarım ve Hayvancılık Kilis İl Müdürlüğü, 2019.

Tablo 4'e göre, Kilis ilinin organik statüdeki zeytin üretim alanları 2015 ile 2019 yılları arasında her yıl artış eğilimi göstermiştir. Organik statüdeki zeytin üretim miktarında ise inişli çıkışlı bir durum söz konusudur bunun nedeni var yılı yok yılı sorunudur. Kilis ilinde organik zeytinyağı sertifikasına sahip kişi sayısı 2015 yılında 186 kişidir. Bu sayı her geçen yıl artış göstermiştir. 2016 yılında 231, 2017 yılında 367, 2018 yılında 444, 2019 yılında ise 445'e yükselmiştir. Ayrıca, Kilis ilinde 2010 yılında toplam 16 adet zeytinyağı üretim tesisi bulunuyorken, 2020 yılında 36 tesis Kilis ilinde zeytinyağı üretimi gerçekleştirmektedir (Kilis Ticaret ve Sanayi Odası, 2020).

Tablo 5. Kilis İli Organik Zeytin Üreticileri Birliği İhracat Verileri

Sıra	Ülke	Tarih	Ürün Miktarı (Şişe)	Ürün Ağırlığı (Kg)
1	Katar	22.01.2018	2400 Şişe	3150
2	Katar	09.07.2018	3888 Şişe	4473
3	Katar	22.02.2019	9648 Şişe	10357
4	Katar	09.10.2019	9144 Şişe	10367
5	Katar	09.04.2020	8784 Şişe	9822
6	Kanada	15.01.2020	2142 Şişe	5319

Kaynak: Kilis İli Organik Zeytinyağı Üreticileri Birliği, 2020.

Kilis İli Organik Zeytin Üreticileri Birliği 2018 yılında Kilizi markası adı altında Katar'a ilk ihracatını gerçekleştirmiş, ilerleyen yıllarda da ihracat devam etmiştir. Tablo 5'e göre 2020 yılında Kanada'ya organik zeytinyağı ihracatı gerçekleştirmiştir. Bu türde ihracatlar hem Kilis yağlık zeytinyağı çeşidinin kalitesinin tanıtılması hem de reklam ve pazarlamasının yapılmasına katkı sağlamaktadır.

3. TÜRKİYE'DE TARIMSAL DESTEKLEMELER

Yeryüzünde tarım desteklemesi milattan öncesine kadar uzanmaktadır. MÖ 18. yüzyılda Mısır bölgesinde kıtlık dönemlerinde hububat depolanmasına ve tarımına destek verilmiştir. Avrupa da ise tarımsal desteklemeler 19. yüzyıllarda başlamıştır (Ataseven, 2016:2-4). Türkiye'de Cumhuriyetin kurulduğu ilk zamanlarda destekleme faaliyetlerinin başladığı görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde de tarımsal destekleme faaliyetleri yer almaktadır. Fakat o dönemdeki destekler tüketiciye yönelik olup üretici için olumlu bir destek gözlemlenmemiştir (Kamacı, 2006:22).

Ülkemizde tarımsal desteğin tarihi dönemlerine bakacak olursak bu konuyu 3 dönem içerisinde ele alabiliriz. 1980'den önceki desteklemeler, 1980-2000 seneleri arasındaki desteklemeler, 2000 senesinden sonraki desteklemeler. 1980 yılı öncesi tarım alanında destekleme amacıyla yapılan ilk uygulama, akaryakıt ve yağdan alınan verginin tekrar iadesi edilmesidir. 1926'da çıkan kanuna göre tarım faaliyetlerinde kullanılan akaryakıttan alınan vergiler geri verilmiştir.

İlk kez buğdayda kendi iç piyasasında fiyat oranlarındaki düzeyi korumak için 03.07.1932'de 2056 sayılı yasa ile Ziraat Bankası'na buğday alımı görevi verilmiştir. 1933'teki beş yıllık sanayileşme planları neticesinde bir tarımsal hammadde ihtiyacındaki artış sonucunda tarıma yönelik düzenlemelerine hız kazandırmıştır.

Bu amaçla, 1935 senesinde tarım kooperatiflerini geliştirilmek için 2834 sayılı " Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu " ve 2836 sayılı " Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu" yürürlüğe konmuştur (Çavuş, 2009:9). 1938'de Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) kurularak bu görev Ziraat Bankası'ndan alınarak bu kurumun sorumluluğuna girmiştir. (Yentürk vd. 2004). Buğday ve diğer hububat alımıyla alakalı olarak yetkilendirilen Toprak Mahsulleri Ofisi, 1940 senesinde çay ve tütün üretimini desteklemek amacıyla alımlara başlamıştır (Ağca, 2010:36).

1980 ve sonrasında serbest piyasa ekonomisi benimsenmesinden ötürü serbestleşme başladığı için devlet tarım sektörüne olan desteğini azaltmıştır (Akbulut, 2015:42).

2000 yılından sonraki desteklemeler açısından tarım alanında ülkemiz de yeni reformlar yapılmıştır. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Tarım Anlaşması hükümleri, AB Ortak Tarım Politikası'na uyum, IMF ve Dünya Bankası politika önerileri ve ülkemizin içinde bulunduğu şartlar ve ihtiyaçlar tarım alanında reforma gidilirken alınan temel unsurlardır (Ataseven, 2016:2-4).

2001 senesinde uygulanan Tarım Reformu Uygulama Projesi (TRUP), ülkemizin 2000'li yıllardan sonra tarım politikamıza en büyük etki sağlayan araç olarak

bilinmektedir. TRUP, Ekonomik Reform Kredisi'nin devamı olarak Dünya Bankası'yla beraber yürütülmüştür. Bu projedeki asıl amaç devletin tarıma verdiği desteği azaltmak, fiyatları olumsuz yönde etkilemeyecek politika araçlarının kullanılması, geçiş aşamasında üretim yapanları maddi olarak desteklemek ve TEKEL (sigara ve alkol), ÇAYKUR, şeker fabrikaları, Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) vb. kuruluşların 1998 yıllarındaki özelleştirilme hızını artırmaktır. Maddi destek açısından Doğrudan Gelir Desteği (DGD) aracılığı ile üretim yapanlara destek verilmiştir (Demirdöğen ve Olhan 2014:102).

DGD'nin fiyat, girdi ve kredi destekleri yerine verilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Fakat DGD ile beraber verilmeyen kredi desteklemeleri 2006 yılında, mazot ve gübre destekleri ise 2007'de tekrar verilmeye başlamıştır. Ülkemizde tarım alanında destekleme hususunda en önemli yazılı belge 2006'da çıkan 5488 sayılı Tarım Kanunu'dur. Bu Kanun'un büyük bir bölümü destekleme ile ilgili ifadeleri kapsamaktadır. Tarımsal desteğin amaç ve ilkelerine bakarsak, tarımsal destekleme araçları ve uygulama esasları konuları kanunda belirtilmiş olup, destekleme bütçesi ile ilgili konuların ise tartışmaya mahal verdiği görülmektedir. Bu Kanun'un 21. maddesi "tarımsal destekleme programlarının finansmanı bütçe kaynaklarından ve dış kaynaklardan sağlanır" ifadesini içermektedir. Bütçeden ayrılacak kaynak, GSMH'nin %1'inden az olamaz" ifadesi de yer almaktadır. Fakat üreticilere doğrudan verilen desteklemelerin GSMH'ya olan oranına baktığımızda 2006 ile 2014 yılları arasında %0,5-0.67 oranla değişiklik gösterdiği görülmektedir (Ataseven, 2016:2-4).

Çevremize dost olan organik tarımda sürdürülebilirlik olması ve tercihte ön planda olan bir tarım sistemi olarak yer alabilmesi amacıyla, üreticilerimizin organik tarıma özendirilmesi, teşvik edilmesi ve konvansiyonel tarıma oranla kar oranının daha fazla olması sağlanmalıdır. Organik tarım faaliyetlerinin devam ettirilebilmesi ve sürekliliğinin sağlanması için Dünya ülkelerinde yapıldığı gibi ülkemizde de destekleme ödemeleri yapılmakta olup günümüzde sürekliliği sağlanmaktadır (Kızılaslan ve Olgun, 2012:7-9).

Türkiye'de organik tarım alanında gelişme sağlanması için doğrudan veya dolaylı olarak destekler bulunmaktadır. Bu destekler senelere göre farklılıklar göstermektedir. Nilay Atakay'a (2017: 85-86) göre Türkiye'de organik tarımla uğraşan çiftçilere sağlanan destekler aşağıda yer almaktadır;

- Düşük faizli kredi imkânı,
- Doğrudan gelir desteği sağlama,
- Çevreyi koruma amacıyla tarımsal arazileri korunmaya yönelik desteklerdir.

9 Kasım 2019 cumartesi günü resmi gazetede yayınlanan 2019/46 nolu tebliğ ve organik tarım

destek ödeme talimatına göre; (Bitkisel Üretim Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ, 2019).

- Organik tarım desteğinden (OTD) faydalanan araziler İyi tarım uygulamaları (İTU) desteğinden, İTU desteğinden yararlanan araziler ise OTD'den yararlanamaz.
- Geçiş 1 statüye sahip olanlar OTD'den yararlanamaz.
- 2018 yılında geçiş 2 ve geçiş 3 statülerinde destek alan araziler, 2019 yılında da aynı statüyü devam ettiriyorsa OTD'den yararlanamaz.
- 2017 ve 2018 yıllarında Organik Tarım Desteğinden yararlanan statüsü organik olan parseller 2019 yılında OTD'den yararlanamaz.
- Organik tarım yapılan arazilerden bir önceki yıla göre 2019 üretim yılında, statüsü düşen araziler OTD'den yararlanamaz.
- Ürün elde edilmeyen, verim çağına ulaşmamış dikili tarım arazileri İTU desteğinden ve OTD'den yararlanamaz.

Ayrıca 2019/46 nolu tebliğe göre organik tarım desteği kapsamında zeytin desteği 70 TL/da'dan 20 TL/da'na düşürülmüştür.

4. MATERYAL VE YÖNTEM

4.1. Materyal

Çalışma, Türkiye Cumhuriyeti'nin Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan ve Suriye sınırındaki Kilis ilinde gerçekleştirilmiştir. Veri seti, Eylül 2022'de çoktan seçmeli sorular kullanılarak doğrudan anket yöntemiyle toplanmıştır. Araştırmada kullanılan anket, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Araştırmada kullanılan ankette organik zeytinyağı yetiştiricilerinin demografik ve sosyoekonomik özellikleri ile ilgili sorular yer almıştır. Ayrıca ankette çiftçilerin memnuniyeti ile ilgili sorular da soruldu. Kilis'te organik zeytinyağı üretici sertifikasına sahip 445 üreticinin tamamına ulaşılmaya çalışılmıştır.

Zeytin yetiştiriciliği ağırlıklı olarak Kilis merkez ve merkeze bağlı köylerde görülmektedir. Üreticilerin kimliğinin belirlenmesine yardımcı olan herhangi bir soru ankette yer alamamaktadır. Ayrıca, anket yapılırken herhangi bir siyasi amaç güdülmemiştir. 445 kişiye ulaşmak için 19 mahalle, 3 ilçe ve 63 köy ziyaret edildi. Üreticilerden, 279'una anket yapılabildi. Üreticilerin evde olmamaları, hayatlarını kaybetmeleri ve ankete katılmak istememeleri gözlem sayısındaki eksikliğin en önemli nedenlerindedir.

Çalışmanın tanımlayıcı istatistikleri Tablo 6'da verilmiştir. Organik zeytinyağı üretimi yapan çiftçilerin memnuniyet ve beklentilerini ölçmek için üç tane değişken kullanılmıştır. Bunlar; devlet teşviklerinden, zeytinyağı fiyatlarından memnun olma ve sektörün geleceğinden umutlu olma değişkenleridir. (memnun

olma bir değerini alırken memnuniyetsizlik sıfır olarak kodlanmıştır). Devlet teşviklerinden memnun olanların oranı %24 iken zeytinyağı fiyatından memnun olanların oranı %26 civarındadır. Diğer taraftan, sektörün geleceğinden umutlu olmak bir iken umutsuz olmak da sıfır olarak kodlanmıştır. Sektörden beklentilerini olumlu olarak cevaplayan çiftçilerin tüm çiftçilere oranıysa %48 civarındadır.

Yaş bağımsız değişkeni dört kategoriden oluşmaktadır. Yaş değişkeninin alt gruplarına baktığımızda, çiftçilerin yaklaşık %1'inin kırk yaş ve üzerinde olduğunu ve birincil yoğunluğun 50 yaş ve üzerinde olduğunu görüyoruz.

Tablo 6. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
Açıklanan Değişkenler					
Memnuniyet ve Beklenti Değişkenleri					
Devlet Teşviklerinden Memnun Olma	279	0.247	0.432	0	1
Zeytinyağı Fiyatından Memnun Olma	279	0.262	0.440	0	1
Sektörün Geleceğinden Umutlu olmak	279	0.480	0.501	0	1
Açıklayan Değişkenler					
Yaş					
30 Yaş Altı	279	0.039			
31-40 Yaş Arası	279	0.075	0.264	0	1
41-50 Yaş Arası	279	0.254	0.436		
51 Yaş ve Üstü	279	0.631	0.399	0	1
Tecrübesi (Yıla Göre)					
1-10 yıl arası	279	0.075			
11-15 yıl arası	279	0.061	0.240	0	1
16-20 yıl arası	279	0.108	0.310	0	1
21-25 yıl arası	279	0.197	0.399		
26 yıl üstü	279	0.559	0.497	0	1
Hanehalkı sayısı					
2 ve Altı	279	0.129		0	1
3 kişi	279	0.140	0.347	0	1
4 kişi	279	0.244	0.430	0	1
5 kişi	279	0.194	0.396	0	1
6 ve üstü	279	0.294	0.456	0	1
Gelir					
2000 TL ve altı	279	0.229			
2001-3000 TL	279	0.470	0.500	0	1
3001-4000 TL	279	0.211	0.409	0	1
4001 TL ve üzeri	279	0.090	0.286	0	1
Eğitim					
Okuryazar	279	0.330		0	1
İlkokul	279	0.376	0.485	0	1
Ortaokul	279	0.122	0.328	0	1
Lise ve üzeri	279	0.172	0.378	0	1
Medeni Durum					
Bekar	279	0.086	0.367	0	1
Cinsiyet					
Kadın	279	0.122	0.281	0	1
Gelir kaynağı					
Sadece Zeytincilik	279	0.129	0.336	0	1
Birlik Üyeliği					
Zeytinyağı birliğine üye	279	0.778	0.416	0	1

Deneyimin 5 alt kategoriye ayrılmıştır. Çiftçinin %56'sı 25 yıl veya daha fazla deneyime sahipken, 1 ile 10 yıl arasında olan çiftçiler toplam çiftçilerin %7'sini oluşturmaktadır. Gelir değişkeni de farklı alt kategorilere ayrılmıştır. Çiftçilerin %47'si 2000 ve 3000 TL arası bir gelire sahiptir. Geliri 4000 TL üzerinde olan çiftçiler ise çiftçilerin sadece %9'udur. Diğer taraftan,

çiftçilerden %33'ü okuryazar veya okuma yazma bilmezken, yaklaşık %38'i ilköğretim mezunudur. Çiftçilerin sadece %12'si kadındır. Sadece zeytin yetiştiriciliğinden gelir elde eden çiftçilerin yüzdesi yaklaşık %13'tür ve çiftçilerin yaklaşık %78'i zeytinyağı derneğinin üyesidir.

4.2. Yöntem

Organik tarımla alakalı birçok çalışma çoklu regresyon modelini kullanarak açıklayıcı değişkenlerin açıklanan değişken üzerindeki etkisini analiz etmiştir (Herath ve Wijekoon, 2013; Pinthukas, 2015). Benzer bir şekilde, çok değişkenli probit analiz yöntemi burada analiz için kullanılmıştır. Analizler için STATA 13.2'den faydalanılmıştır. PROBIT Regresyon bağımlı değişkenin ikili yani yalnızca sıfır ve bir gibi iki kategoriden oluştuğu ve bağımsız değişkenlerin kategorik veya sürekli olduğu durumlarda bağımsız değişkenlerle bağımlı değişkenler arasındaki hipotezlerin testi için tercih edilmektedir (Gujarati, 2011). Organik zeytinyağı kooperatifine kayıtlı olan ve olmayan çiftçiler çalışmanın popülasyonunu oluşturmaktadır. Her bağımsız değişken için 10 adet gözlem çok değişkenli probit regresyon modellemesi için yeterlidir (Hosmer ve Lemeshow, 2000). Bu çalışmada, çeşitli alt kategorilerden oluşan toplamda 21 tane bağımsız değişken için 210 tane gözlem yeterli olacaktır. Organik zeytinyağı üretimi yapan 279 kişiye ulaşıldığı için gözlem sayımız yeterlidir.

Probit model, Maximum Likelihood (maksimum olasılık) yöntemiyle tahmin edilmektedir. Açıklanan değişkenler sıfır ve bir olarak kodlanmaktadır. Probit modelde ilgili açıklanan değişkenin hangi değeri aldığı önemli olmamakla beraber latent (gözlemlenemeyen) değişken açısından $1 > 0$. Probit modeldeki ikili açıklanan değişken Y sürekli ama gözlemlenemeyen Y^* organik zeytinyağı fiyatından memnun olup olmamak gibi) değişkenidir. Y burada Y^* için bir gösterge değişken olarak kullanılmıştır. Y 'nin kategoriler ve gözlemlenemeyen Y^* değişkeni arasındaki ilişki ise şu şekilde modellenmektedir:

$$Y = 0 \text{ if } Y^* \leq 0$$

$$Y = 1 \text{ if } Y^* > 0 \text{ } Prob\left(Y_i = \frac{1}{x}\right) = 1 - \Phi\left(-\frac{x'_i\beta}{\sigma}\right), \sigma \equiv 1$$

Bu ifade de simetriden dolayı eşittir: $\Phi(x'_i\beta)$

5. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Tablo 7. Çiftçilerin Memnuniyet ve Beklentilerini Etkileyen Faktörler

Açıklayıcı Değişkenler	Memnuniyet ve Beklenti Bağımlı Değişkenleri		
	Devlet Teşviklerinden Memnun Olma	Zeytinyağı Fiyatından Memnun Olma	Sektörün Geleceğinden Umutlu Olma
31-40 Yaş	-1.004* (0.577)	-0.477 (0.690)	-0.280 (0.513)
41-50 Yaş	-0.941 (0.601)	-0.183 (0.630)	-0.189 (0.523)
51 Yaş ve üstü	-0.525 (0.587)	-0.111 (0.648)	-0.227 (0.529)
11-15 Yıl	0.189 (0.486)	1.054** (0.527)	0.900* (0.482)
16-20 Yıl	0.342 (0.580)	0.305 (0.552)	0.484 (0.488)
21-25 Yıl	0.710 (0.550)	0.863* (0.501)	0.310 (0.483)
26 Yıl üstü	0.220 (0.517)	0.781* (0.475)	0.432 (0.460)
3 Kişi	-0.726** (0.349)	-0.647* (0.358)	-0.296 (0.313)
4 Kişi	-0.087 (0.296)	0.128 (0.305)	0.030 (0.284)
5 Kişi	-0.069 (0.312)	0.133 (0.330)	-0.173 (0.307)
6 ve üstü	-0.288 (0.283)	-0.649** (0.329)	0.033 (0.278)
2001-3000 TL	0.334 (0.241)	0.761* (0.400)	0.771*** (0.220)
3001-4000 TL	0.356 (0.286)	1.358*** (0.457)	0.835*** (0.262)
4001 TL ve üzeri	0.116 (0.369)	1.424*** (0.478)	0.972*** (0.363)
İlkokul	-0.471** (0.233)	-0.922*** (0.268)	0.034 (0.215)
Ortaokul	-0.520* (0.306)	-0.298 (0.330)	0.575* (0.302)
Lise ve üzeri	-0.109 (0.303)	-0.187 (0.303)	0.265 (0.298)
Bekar	0.289 (0.318)	0.186 (0.323)	-0.275 (0.310)
Kadın	-0.242 (0.271)	-0.365 (0.277)	-0.242 (0.266)
Sadece Zeytincilik	0.158 (0.248)	0.272 (0.263)	0.255 (0.234)
Zeytinyağı Birliğine Üye	-0.328 (0.246)	-0.879*** (0.244)	-0.001 (0.224)
Sabit	0.030 (0.681)	-0.955 (0.780)	-0.929 (0.601)
Gözlem Sayısı	279	279	279

Robust standard hatalar parantezin içinde gösterilmiştir.

*** p<0.01, ** p<0.05, *p<0.1

Tablo 7 çok değişkenli probit regresyon sonuçlarını vermektedir. 30 yaşından küçük olmaya göre 31-40 yaş arası olmak devlet teşviklerinden memnuniyeti negatif yönde istatistikî olarak %10 düzeyinde anlamlı olarak etkilerken diğer yaş kategorilerinin etkisi istatistikî olarak anlamsızdır. Yaşın memnuniyet üzerindeki istatistikî olarak anlamsız etkisi diğer çalışmalarla uyumludur (Guo ve Jiang, 2011; Li, 2014). İlkokul ve ortaokul mezunu olmak 'okuryazar ve okuryazar olmama' durumuna göre teşviklerden memnuniyeti negatif yönde etkilemektedir. İlkokul mezunu olmanın negatif etkisi ortaokul mezunu olmaya göre daha düşükken istatistikî olarak anlamlılığı daha yüksektir. Diğer bir ifadeyle ilkokul

mezunu olma değişkeni %5 düzeyinde anlamlıyken ortaokul değişkeni %10 düzeyinde anlamlıdır. Eğitimin memnuniyet üzerindeki negatif etkisi literatürle uyumludur (Anang, 2016; Coughenour ve Tweeten, 2019; Molnar, 1985). Hanedeki kişi sayısı 3'ün altında olması durumuna karşı 3 kişi olması durumu devlet teşviklerinden memnuniyeti negatif yönde ve %5 istatistikî olarak anlamlılık düzeyinde etkilemektedir.

Yaş kategorilerinin zeytinyağı fiyatından memnuniyet üzerindeki etkisi istatistikî olarak anlamsızdır (Guo ve Jiang, 2011; Li, 2014). 10 yılın altında tecrübesi olan çiftçilere göre tecrübesi 11-15, 21-25 ve 26 yıl ve üstü olan çiftçilerin zeytinyağı fiyatından memnuniyeti daha fazladır ve tecrübe etkisi bu tecrübe kategorileri için istatistikî olarak anlamlıdır. Deneyimli çiftçilerin kakao fiyatından memnun kalmaları, çiftçilikle uzun süredir uğraşmalarına ve alıcılarla daha uzun süre uğraşmalarına bağlanabilir (Anang, 2016). İlkokul mezunu olmak 'okuryazar ve okuryazar olmama' durumuna göre zeytinyağı fiyatından memnuniyeti negatif yönde etkilemektedir. Bu etki istatistikî olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. Eğitimle fiyat memnuniyeti arasındaki negatif yönlü ilişki şu şekilde açıklanabilir. Eğitimli çiftçiler daha büyük bir işgücü fırsat maliyetine sahiptir ve bu nedenle emekleri için daha iyi bir ödül bekleyecektir (Anang, 2016).

Hanedeki kişi sayısı 3'ün altında olması durumuna karşı 3 kişi olması durumu ve 6 kişi ve üzeri olması durumu zeytinyağı fiyatından memnuniyeti negatif yönde etkilemiştir ve bu değişkenlerin katsayıları istatistikî olarak %10 ve %5 düzeyinde sırasıyla anlamlıdır. Gelir değişkenlerinin tüm kategorileri istatistikî olarak anlamlıdır ve ayrıca gelir kategorisinde bir üst basamağa çıkmak memnuniyeti arttırmaktadır. Diğer bir ifadeyle daha yüksek gelir daha yüksek zeytinyağı fiyat memnuniyeti anlamına gelmektedir (Anang, 2016; Coughenour ve Tweeten, 2019; Li, 2014). Son olarak, zeytinyağı birliğine üye olmak zeytinyağı fiyatlarından memnuniyeti negatif yönde istatistikî olarak %1 anlamlılık düzeyinde etkilemektedir.

Yaş kategorilerinin sektörün geleceğinden umutlu olma durumu üzerindeki etkisi istatistikî olarak anlamsızdır. 10 yılın altında tecrübesi olan çiftçilere göre tecrübesi 11-15 yıl olan çiftçilere göre sektörün geleceğinden umutlu olma durumu daha fazladır ve tecrübe etkisi bu tecrübe kategorisi için istatistikî olarak anlamlı ve diğer tecrübe kategorileri için istatistikî olarak anlamsızdır. Ortaokul mezunu olmak 'okuryazar ve okuryazar olmama' durumuna göre sektörün geleceğinden umutlu olma durumunu pozitif yönde etkilemektedir. Bu etki istatistikî olarak %10 düzeyinde anlamlıdır. Hanedeki kişi sayısı tüm kategoriler için sektörün geleceğinden umutlu olma durumu üzerinde istatistikî olarak anlamsız bir etkiye sahiptir. Gelir değişkenlerinin tüm kategorileri istatistikî olarak anlamlıdır ve ayrıca gelir kategorisinde

bir üst basamağa çıkmak sektörün geleceğinden umutlu olma durumunu arttırmaktadır. Diğer bir ifadeyle daha yüksek gelir daha fazla sektörün geleceğinden umutlu olma durumu anlamına gelmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Organik zeytinyağı sektörünün geleceği için, gelişim ve devamlılık en önemli iki unsurdur. Çiftçilerin sektörden memnuniyetleri ve beklentileri zeytinyağı sektörünün gelişimi ve devamlılığında açısından önemlidir. Çalışmada 3 adet açıklanan değişken kullanılmıştır. Bunlar; devlet teşviklerinden memnun olma, zeytinyağı fiyatından memnun olma ve sektörün geleceğinden umutlu olmadır. Çiftçilerin memnuniyet ve beklenti oranları sırasıyla %24, %26, %48'dir.

Genel olarak, çiftçilerin eğitim seviyesi arttıkça devlet teşviklerinden memnun olma düzeyleri azalmaktadır. Tecrübeleri arttıkça zeytinyağı satış fiyatından memnuniyetleri azalmaktadır. Çiftçilerin gelirleri arttıkça zeytinyağı fiyatından memnuniyetleri ve sektörün geleceğinden umutları artmaktadır. Anket sonuçlarına ve analizlere göre elde edilen bulgular doğrultusunda yapılan öneriler aşağıda yer almaktadır.

Zeytin ve zeytinyağı çeşidi ürünlerin markalaşarak sanayileşmesi için Kilis ilinde zeytin ve zeytinyağı araştırma merkezlerinin kurulması önerilebilir. Türkiye'de ve Kilis ilinde organik zeytinyağı üretimi gelişim göstermiştir fakat geç kalınmıştır. Üzüm, fıstık veya farklı organik ürün çalışmalarının zaman kaybetmeden başlaması gerekmektedir.

Anket çalışmasına katılan çiftçilerin %86'sı 40 yaş üzerindedir ve anket çalışması sürecinde köy ziyaretlerinde gençlerin gelecekte çiftçilik yapmak istemedikleri görülmüştür. Gençler tarımdan uzaklaşmaktadır. Sürdürülebilir tarımın devamı için genç çiftçilere verilen destekler artırılmalıdır.

Çiftçilerin sadece %12'si kadındır. Kadın çiftçilerin Türkiye'deki her sektörde olduğu gibi tarım sektöründe de önlerinin açılması ve desteklenmeleri gerekmektedir. Çiftçileri organik tarıma yöneltmek için kamu destekli kurs ve eğitimler artırılmalı ve sektörden memnun olmaları için maddi manevi destekler sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Ağca, M. (2010) *Türkiye'de uygulanan tarımsal destekleme politikalarındaki gelişmeler* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana Türkiye.

Akbulut, M.U. 2015. *Türkiye'de devlet ve tarım ilişkisi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Giresun Üniversitesi, Giresun Türkiye.

Anang, B. T. (2016). Determinants of farmers' satisfaction with the price of cocoa in Ghana. *Asian Journal of Agricultural Extension Economics &*

Sociology, 8(2),1-9.

<https://doi.org/10.9734/AJAEES/2016/20714>

Atakay, N. (2017). *Türkiye'nin organik ürün ihracatının dünya organik pazarındaki yeri ve organik ürün ihracatına ilişkin soruların belirlenmesi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Türkiye.

Ataseven, Y., 2016. Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikaları: Genel Bakış ve Güncel Değerlendirmeler. *Türkiye Ziraat Odaları Birliği Çiftçi ve Köy Dünyası Dergisi*, 375, 54-59.

Barlett, P. F. (1986). Part-time farming: Saving the farm or saving the life-style?. *Rural Sociology*, 51(3), 289.

Bayram, B. Yolcu, H. ve Aksakal, V. (2007). Türkiye'de organik tarım ve sorunları. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 38(2): 203-206. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunizfd/issue/2932/40573>.

Bengisu, G. (2014). GAP bölgesinin organik tarım potansiyeli ve uygulanabilirliği. *Alinteri Zirai Bilimler Dergisi*, 26(B): 38-44. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/alinterizbd/issue/2389/30525>

Gazete R. (2019). *Bitkisel Üretime Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ*. (2019/46, 9 Kasım 2019). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/11/20191109-2.htm>.

Bozyiğit, S. ve Kılınç Doğan, G. (2015). Türkiye'deki doğal ve organik ürün üreticilerinin yaşadığı pazarlama sorunları: keşifsel bir araştırma. *AKÜ İİBF Dergisi*, 17(2): 33-47. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/224032>

Çavuş, V. (2009) *Türkiye'de tarımda doğrudan gelir desteği uygulaması ve AB sürecinde destekleme politikaları* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul Türkiye.

Çelik, Z. Erdal, Ü. ve Etöz, M. (2019). *Türkiye'de ekolojik tarımın ekonomik boyutu ve iklim değişimine etkisi*. Uluslararası Organik Tarım ve Biyo çeşitlilik Sempozyumu, 27-29 Eylül, Bayburt. https://orgprints.org/id/eprint/32428/1/Bayburt_ortak%20makale%20%C3%BCf%20erdal.pdf

Coughenour, C. M., & Swanson, L. (1992). Determinants of farmers' satisfactions with farming and with life: A replication and extension. *Journal of Rural Social Sciences*, 9(1), 45-70. Available at: <https://egrove.olemiss.edu/jrss/vol09/iss1/3>

Coughenour, C. M., & Tweeten, L. (2019). Quality of life perceptions and farm structure. In *Agricultural Change* (pp. 61-87).

- Damisa, M. A., Abdulsalam, Z., & Kehinde, A. (2010). Determinants of farmers' satisfaction with their irrigation system in Nigeria. *Trends in Agricultural Economics*, 3(2), 101-106.
- Demirdöğen, A. ve Olhan, E. 2014. Türkiye ve Rusya tarımsal ticaretinin politika değişimi açısından değerlendirilmesi. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 20(2): 101-111.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/tarekoder/issue/25846/272463>
- Demiryürek, K. (2011). Organik tarım kavramı ve organik tarımın dünya ve türkiye'deki durumu. *GOÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 28(1): 27-36.
http://ziraatdergi.gop.edu.tr/Makaleler/2069745255_27-36.pdf
- Duman, B. (2018). Geleneksel tarım ile organik tarımın karşılaştırılması. *Canakkalegündem*.
<https://canakkalegundem.net/2018/02/08/geleneksel-tarim-organik-tarimin-karsilastirilmasi/>
- Durak Kılıçaslan, N. S. (2015). *Türkiye ve AB'de Organik Tarım Mevzuatı, Uygulamaları Ve Değerlendirilmesi* (Doctoral dissertation, TR. MINISTRY OF FOOD AGRICULTURE AND LIVESTOCK General Directorate of European Union and Foreign Affairs).
- Er, C., & Başalma, D. (2008). Organik tarımdaki gelişmeler. *Nobel Yayın Dağıtım*, 1354.
- Erem Kaya, T. ve Atsan, T. (2013). Kırsal kadının organik tarımı benimsemesini etkileyen faktörler üzerine bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 44(1): 43-49.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunizfd/issue/3026/42027>
- Fidan, F. (2017). *Bartın ilinde organik tarımın ekonomik boyutu* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Bartın Üniversitesi, Bartın Türkiye.
- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Kilis İl Müdürlüğü. (2019). *Organik Tarım Bilgi Sistemi Kayıtları*. Kilis, Türkiye.
- Gujarati, D. N. & Porter, D. C. (2011). *Econometria Básica-5*. AMGH Editora.
- Guo, H., & Jiang, Y. (2011). Analysis on the influencing factors of farmers' satisfaction to vouchers-base on FAO Post-earthquake Assistance Program in Sichuan, China. *Journal of Agricultural Science (Toronto)*, 3(3), 211-216.
- Hatunoğlu Durmaz, D. (2010), *Türkiye'de ve dünya'da organik tarımın ekonomik boyutu: organik tarımın adana ili ekonomisindeki yeri*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir Türkiye.
- Herath, C. S. & Wijekoon, R. (2013). Study on the attitude and perception towards organic cultivation in organic and non-organic coconut producers. *Idesia (Arica)*, 31(2): 5-14.
- Hosmer, D. W., Lemeshow, S. (2000). *Applied logistic regression*, 2nd ed. Wiley. New York ABD.
- İlbaş, A. İ., (2009). *Organik tarım ilkeler ve ulusal mevzuat*, Eflatun Yayınevi. Ankara Türkiye.
- İpek, S. ve Yaşar Çil, G. (2010). Uluslararası ticari boyutuyla organik tarım ve devlet destekleri. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5(1): 135-162.
<http://traglor.cu.edu.tr/objects/objectFile/UnzS3VEg-2982013-5.pdf>
- Kamacı, A. (2006) *Türkiye'de tarımsal destekleme politikalarının etkinliği ve otp'ye uyum analizi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya Türkiye.
- Karabaş, S. (2011). *Organik ürünlerin pazarlanmasında üretici-tüketici davranışları ve bu davranışları etkileyen faktörlerin belirlenmesi (Samsun ili örneği)* (Doktora Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat Türkiye.
- Katyal, J. C. (2000). Organic matter maintenance: Mainstay of soil quality. *Journal of the Indian Society of Soil Science*, 48(4), 704-716.
<https://www.indianjournals.com/ijor.aspx?target=ijor:jiss&volume=48&issue=4&article=008&type=pdf>
- Khadda, B. S. (2021). Prospects of organic farming in India. *A Voice for Agriculture*, 27.
- Kızılaslan, H. ve Olgun, A. (2012). Türkiye'de organik tarım ve organik tarıma verilen destekler. *GOÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 29(1): 1-12.
http://ziraatdergi.gop.edu.tr/Makaleler/524522443_Halil%20K%c4%b1z%c4%b1laslan,%20Ahmet%20Olgun.pdf
- Kızılaslan, H. ve Taner, L. (2011). Organik ve konvansiyonel örtü altı sebze yetiştiriciliğinde üreticilerin teknik ve ekonomik sorunları (Sivas ili ulaş ilçesi örneği). *GOÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 28(2): 135-143.
http://ziraatdergi.gop.edu.tr/Makaleler/1492753462_135-143.pdf
- Kilis İli Organik Zeytin Üreticileri Birliği. (2020). *Kilis ili organik zeytin üreticileri birliği ihracat kayıtları*. Kilis, Türkiye.
- Kilis Ticaret ve Sanayi Odası. (2020). *Kilis ticaret ve sanayi odası kayıtları*. Kilis, Türkiye.
- Köksal, Ö. (2009). *Organik zeytin yetiştiriciliğine karar verme davranışı üzerinde etkili olan faktörlerin analizi* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara Türkiye.
- Kutlu, D. (2016). *Organik ürünlerin pazarlanmasında markalaşmanın rolü ve katkısı. organik zeytinyağı üreten firmalar üzerinde bir araştırma* (Doktora Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas Türkiye.
- Li, J. (2014). An Analysis of the Determinants of the Satisfaction Rate of the " New Rural Farming

- Cooperative Medical System". *Advance Journal of Food Science and Technology*, 6(7), 900-905.
- Liebhart, W. C., Andrews, R. W., Culik, M. N., Harwood, R. R., Janke, R. R., Radke, J. K., & Rieger-Schwartz, S. L. (1989). Crop production during conversion from conventional to low-input methods. *Agronomy Journal*, 81(2), 150-159. <https://access.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.2134/agronj1989.00021962008100020003x>
- Loscocco, K. A., & Roschelle, A. R. (1991). Influences on the quality of work and nonwork life: Two decades in review. *Journal of vocational behavior*, 39(2), 182-225. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/000187919190009B>
- Merdan, K. (2014). *Türkiye'de organik tarımın ekonomik analizi: Doğu Karadeniz uygulaması* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum Türkiye.
- Molnar, J. J. (1985). Determinants of subjective well-being among farm operators: Characteristics of the individual and the firm. *Rural sociology*, 50(2), 141-162.
- Narayanan, S., & Narayanan, S. (2005). *Organic farming in India: relevance, problems and constraints*. Mumbai: National Bank for Agriculture and Rural Development. Occasional paper 38, pp. 1-93.
- Olivae Uluslararası Zeytin Konseyi Resmi Dergisi. (2016). *Türk Zeytinyağı Sektörü*. 1(123): 1-60. <http://koop.gtb.gov.tr/data/58244e541a79f57caca402ad/OLIVAE%20Eyl%C3%BCI%202016%20T%C3%BCrk%20A7e%20Versiyon.pdf>
- Öztürk, E.N. (2012). *Organik tarımın türkiye ekonomisindeki yeri ve önemi* (Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale Türkiye.
- Peters, S. E. (1994). Conversion to low-input farming systems in Pennsylvania, USA: An evaluation of the Rodale farming system trial and related economic studies. *The Economics of Organic Farming*. CAB International, Wallingford, UK, 265-284.
- Pinthukas, N. (2015). Farmers perception and adaptation in organic vegetable production for sustainable livelihood in Chiang Mai Province. *Agriculture and Agricultural Science Procedia*, 5: 46-51.
- Sav, O. ve Sayın, C. (2018). Tarımda kalma eğilimini etkileyen başlıca faktörlerin genel bir değerlendirmesi. *KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi*, 21(Özel Sayı): 190-197. <http://dogadergi.ksu.edu.tr/tr/pub/issue/43099/472890>
- Scialabba, N., & Hattam, C. (Eds.). (2002). *Organic agriculture, environment and food security* (No. 4). Food & Agriculture Org, Rome. pp. 252-253.
- Schroeder, E. H., Fliegel, F. C., & Van Es, J. C. (1985). Measurement of the lifestyle dimensions of farming for small-scale farmers. *Rural Sociology*, 50(3), 305-322.
- Singh, M. (2021). Organic farming for sustainable agriculture. *Indian Journal of Organic Farming*, 1(1), 1-8.
- T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü Tarım Ürünleri Daire Başkanlığı. *Zeytinyağı sektör raporları*, 2017.
- T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2019). *Bitkisel üretim verileri*, Aralık 2019.
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Müdürlüğü (2019). *Zeytinyağı tarım ürünleri piyasa raporu*, Ocak 2019.
- T.C. Ticaret Bakanlığı Esnaf, Sanatkârlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü (2019). *2018 yılı zeytin ve zeytinyağı raporu*, Nisan 2019.
- Umar, S., Oteikwu, P. O., Shuaibu, H., Duniya, P. K., & Tambari, I. W. (2015). Factors influencing level of satisfaction with growth enhancement support scheme among farm families in Kaduna state, Nigeria. *Journal of Agricultural Extension*, 19(1), 57-65.
- Worthington, V. (2001). Nutritional quality of organic versus conventional fruits, vegetables, and grains. *The Journal of Alternative & Complementary Medicine*, 7(2), 161-173.
- Yener, A. (2017). *Esnekliğin dış ticaret üzerindeki etkisi: Türkiye zeytinyağı ihracatında fiyat, gelir ve ikame mal esnekliği örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir Türkiye.
- Yentürk, N., Yeldan, E., Somel, C., Köse, A.H., Günaydın, G., (2004). *Türkiye ekonomisi*. Anadolu Üniversitesi Yayınları Yayın No: 1579.
- Yücesoy, B. (2018). *Türkiye'de yetişen organik tarım ürünlerinin dünya pazarındaki yeri* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul Türkiye. <http://www.eto.org.tr/> (erişim tarihi, 02.04.2020).
- <https://www.ifoam.bio/en/turkey> (erişim tarihi, 02.04.2020).
- <https://www.ika.org.tr/upload/yayinlar/KILIS-EKONOMI-STRATEJI-BELGESI-735282.pdf> (erişim tarihi, 28.03.2020).